

Adalékok a horvát kaj-nyelvjárás hungarizmusainak történetéhez.

(PETRETICS PÉTER evangéliumos könyve.)

A magyar sz. korona anyaországának határain túl elterülő délszláv nyelvterületek közül a horvát kaj-nyelvjárás vidéke (Belovár-Kőrös, Zágráb és Varasd megye) érezte meg legintenzívebben a magyar politikai és művelődési élet hatását: magyar szókat, idegen szókat a magyar nyelv közvetítésével, szláv eredetű, de nyelvünkben meghonosodott, hangalakjukban és jelentésükben megváltozott szavakat nagy mértékben vett át illetve vissza és korán kezdte a közigazgatás műkifejezéseinek megalkotásában a magyar példát követni, terminusainkat szószerint lefordítani, a magyar szóvonzatot utánozni. Figyelemre méltó irodalmi élet is ott ugyanakkor kezdett fejlődni, a mikor nálunk is nagyobb lendületet nyert az irodalom, t. i. a reformáció korában. A hitújítás itt a magyar és — a szlovén közvetítéssel — a német reformáció hatása alatt állott, az antireformáció azonban itt már tisztán a magyarországi mozgalom körébe tartozik. Az irodalmat, a mely a reformáció szolgálatában állott, az antireformáció elfojtja; a protestáns irányú könyveknek megtalálható példányait máglyára viteti és fejleszt új irodalmat, melynek művelői nagyrészt PÁZMÁNYNAK vagy követőinek a köréhez tartoznak, vagy a jezsuita atyák hatása alatt álló előkelők.

Ezen irodalom körébe tartozik az első kaj-nyelvjárású evangéliumfordítás, a PETRETICS PÉTER, zágrábi püspök (majd kalocsai érsek) kiadta «Szveti Evangeliomi» is. (Első kiadása: Grác, 1651.; a második: Nagyszombat, 1694.)

A munkához néhány, még megoldást váró kérdés fűződik. Ki végezte ezt a fordítást, PETRETICS PÉTER maga-e vagy más

valaki? — Az előszóban olvasható nyilatkozat szerint a fordítás a latin és a magyar szövegen alapul. Melyik az a magyar szöveg? — Érezhető-e a fordításon a magyar szöveg hatása a szókincsben és a használt kifejezéseken?

ŠURMIN GYÖRGY szerint («Povjest književnosti» Zagreb, 1898. 133. l.) nem tudjuk határozottan, hogy a fordítást PETRETICS PÉTER maga végezte-e vagy csak megbízott-e valakit ezen munkával.

Ahhoz, hogy PETRETICS nem maga végezte a fordítást, hanem csak megbízást adott ezen munkára s kiadásának költségeit viselte, a hosszú cím *) és a bő előszó pontos elolvasása után már aligha fűzhetünk kétséget: a cím a «Szveti i Vizoko poštuvani Gozpodin Gozpodin . . . Bifikup» nevét a méltóságát megillető címzések kíséretében említi. Így nem szokta magát a munka szerzője megemlíteni még a XVII. században sem és még akkor sem, ha püspöki méltóságot visel is. A cím nem mondja, hogy PETRETICS PÉTER fordította az evangéliumokat, hanem azt, hogy az ő megbízásából és az ő költségén nyomattak ki «szloven»-nyelven — így nevezik akkor az egykori Szlavónia lakosságának nyelvét, a horvát kaj-nyelvjárást. Azt, hogy PETRETICS végezte volna a fordítás munkáját, a bőbeszédű — 29 oldalra terjedő — előszó sem mondja, noha a bevezető mondat PETRETICS PÉTER üdvözlétét tolmácsolja, noha mindvégig egyes számú első személyben szól és noha PETRETICS PÉTER nevének aláírásával jelent meg. Ha figyelmesen elolvassuk, feltűnik, hogy a munka végzésére vonatkozó kijelentésekben az ígét mindig csak műveltető alakjában találjuk: «jefzem . . . vefinil . . . Récsi lsvéteh Evangeliomov . . . pre nezti»; «od recsi do recsi, gdeje bilo moguce . . . a gde pák tó né bilo prikladno: jefzem vefinil Dijacelke récsi zpifzati»; «jefzem vefinel ove Evangelioime Szlovenzki i

*) Teljes címe: «Szveti Evangelioimi, Koteremi lsvéta Czirква Zagrebecska Szlovenzka, okolu godišesa, po Nedelye te Szvetke five: z-iednem kratkem Catechifmusem, za nevetelne lyudi hafznovitem: Szvetlóga i Vizoko poštuvanoga Gozpodina Gozpodina PETRA PETRETICSA, Bifikupa Zagrabeckoga, Oblaztjum, i ztrofkom i Szlovenzkiem lszlovom na lsvetlo vun dani, i stampani, zdopufesenjem Górnjeh. Vu Nemskom Gradczu. Na jezero bezt zto petdelzét i pervo leto. Pri Ferencze Widman-Stadiufe stampane.»

zpraviti i ftampati); «krecfém szvetoga Evangelioma jezsem vefinil pridati jednoga nóvoga Catechifmusa); «jezsem ... vu onom iztom vefinil poztaviti Molitve); «nazopét jezsem vefinil k Recsém szvetoga Evangelioma pridati nekoliko Popevke duhovne».

A fordítás munkáját tehát nem PETRETICS PÉTER végezte.

HAJNAL MÁRTON, kinek nézete szerint a što-nyelvjárású vidéken született és gyermekkorában ott nevelkedett PETRETICS még a tisztán kaj-nyelvjárású előszót sem írhatta — hanem csak aláírta — az evangéliumok fordítóját a Sziszeken, tehát kaj-nyelvjárású vidéken, 1582-ben született KRAJACSEVIC (SARTORIUS) MIKLÓS jezsuita atyában keresi.*) Ezt a feltevést főleg azon körülmény teszi elfogadhatóvá, hogy az evangéliumokhoz fűzött «Appendices» énekei — melyekre vonatkozólag a rövidke előszó is kiemeli, hogy azokat egy jezsuita atya írta — teljesen megegyeznek a Krajacsevics-féle «Molitvene knjižice» (1640.) illető énekeivel.

De más körülmény is elvezeti azt, ki a fordító személyét keresi, KRAJACSEVICSHÉZ. Az előszó és az «Appendices» több ízben emlegetik PÁZMÁNY PÉTERT: a fordító, az író és a kiadó előtt is a «duboko vucfeni i vizzoko múdri Biskup i Archibiskup Vugerfzkoga országa, imenom PAZMAN PETER» példája lebeg, a ki «vizzokò vucfene i glubokò mudre Prodeke» írt és adott ki oly célból, hogy segítséget nyújtson plébánosainak szent hivatásuk teljesítésében; ő is — noha ezen nagynevű férfiúhoz nem akarja magát mérni — legalább annyiban követi a példát, a mennyiben lehetővé teszi plébánosainak azt, hogy a szent evangéliumokat a népnek a maga nyelvén nyújthassák. Az «Appendices» énekei elé bocsátott jegyzetben (211. l.) említi az író, hogy nemcsak templomi, hanem mindenféle alkalomra való istenes énekeket nyújt, óhajtva, hogy a nép ezeket elsajátítsa és ezeket énekelje ama régi pogány, szemérmetlen dalok helyett, melyeket az egyszerű ember, de főleg a fehérség oly gyakran énekel fonóban, táncz és munka közben, otthon és a szántóföldön s hegyeken, megbotránkoztatva és elszomorítva az erkölcsös érzésűeket. Ezen

*) «Nikolaus Krajačević — Peter Petretić» — Archiv für slav. Philologie, XXVIII. k. 315—321. l.

kifakadás a népköltészet lírai alkotásai ellen nagyon emlékeztet a haragra, melylyel PÁZMÁNY PÉTER a virágénekeket sújtotta. Hivatkozást PÁZMÁNYRA találunk a munkát befejező s latinul írt Appendixben is (301. s. köv. ll.), melyet a szerző «ad declarandam editionem huius Libelli Orthographicam» írt. Indokolva azt, hogy miért használ a régi *ch* helyett *cs*-t, mondja: «Quòd verò hífce litteris subftituerim *cs* æquè unitas, movit me auctoritas Eminentiffimi quondam Cardinalis & Archiepifcopi Strigoniensis PETRI PAZMANY, viri verè in omni doctrinarum genere eminentiffimi, qui in suo doctiffimo Sacrarum Concionum tomo & fæpius reculo Controverfariarum Hodægo, Hungarico idiomate confcripto, eadè literas *cs* unitas, prioribus fubftituit, melioris foni gratiâ, rejecto antiquo Hungarorum fcribendi modo.» (303. l.)*) Azt az író-t, a ki PÁZMÁNY PÉTERRŐL ismételtén ily őszinte tisztelettel és szinte rajongó szeretettel emlékezik meg, a nagy antireformátor legközelebbi környezetében, követőinek körében kell keresnünk. És íme, KRAJACSEVICSRŐL tudjuk, hogy nemcsak Zágrábban működött, hanem Pozsonyban és Nagyszombaton is.

Tehát ez a körülmény is a mellett szól, hogy a fordítás munkáját KRAJACSEVIC S MIKLÓS jezsuita atya végezte.

De elvezet bennünket ezen körülmény egy más kérdés megoldásához is.

Az előszóban megemlíti a kiadó, hogy a szent evangélium szavait «iz Dijacfkoga te Vugerfzkoga textusa» fordította «na nafse pravo Szlovenzko Zagrebecsko fzlovo;» tehát kajnyelvjárásra, még pedig «od recsi do recsi» azaz: szóról-szóra.

Hogy melyik volt az a magyar szöveg, melyet a fordító a latin mellett használt, azt a munka sehol sem említi, noha akkor már több bibliafordításunk és külön evangéliumos könyvünk is volt.

Az a körülmény, hogy a fordító PÁZMÁNY köréhez tartozott és hogy ezen körben néhány évvel régebben a bibliának teljes és igen szép fordítása készült, jogossá teszi azt a feltevést, hogy KRAJACSEVIC S a «Vugerfzki textus»-on a KÁLDI GYÖRGY féle bibliát érti.

*) A XVI. és XVII. századi horvát helyesírást ismertette Maretić Tomislav «Istoria hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima», Zagreb, 1889, 29. s. köv. ll.

A feltevés helyességét csak szövegösszehasonlítás igazolhatja.

Horvát szövegre nem volt tekintettel a fordító; horvát fordítást nem is ismert. Erre vall ez a nyilatkozata: «Zato, pokenh dób pred tem toga, né bilo videti vu nafsem Szlovenzkom orfzage, Szlovenzkem ezikom doztoynò ftampaneh Evangeliomov, já... jezem vefinil ove Evangeliome Szlovenzke i zpraviti i ftampati.»

Pedig már volt akkor horvát nyelvű evangélium, mely nyomtatásban is megjelent volt, így a spalatói BERNARDI lectionariuma, melyet glagolás papok használtak s mely latin betűkkel 1495. Velencében jelent meg először. A fordítás, mint a hogy MARETIÓ TOMISLAV, ki ezen lectionariumot a zágrábi Délszláv Akadémia megbízásából 1885-ben kiadta, ezen kiadás előszavában bebizonyította, a Vulgata alapján készült. (Djela Jugoslav. Akad. knj. V. «Lekcionarij Bernardina Splječanina» U Zagrebu 1885. XII—XIV. l.) Ezt KRAJACSEVICs vagy nem ismerte, vagy pedig — mint más nyelvjárásban írt munkát — nem tekintette horvátnak, illetve «szlovén»-nek. Reánk nézve azonban több szempontból figyelemre méltó: *a*) csak a latin szövegre van tekintettel, nem pedig egyúttal magyarra, *b*) oly vidéken készült, melynek nyelve már nem érezte meg a magyar nyelv hatását, végül *c*) dalmát író műve, és a dalmát írók nyelvét mintaképpül vették az illyrizmus korában — a mikor a kaj nyelvjárást elvetve, az idegen elemektől megtisztított što-nyelvjárást tették a horvát irodalom nyelvvé, a melyhez a templomban felolvasandó evangéliumoknak is kellett alkalmazkodniok. Az illyrizmus kora előtt VRHOVACZ MIKSA zágrábi püspök evangéliumfordítása volt a kaj-nyelvjárás területén használatban. Ez szintén a latin szövegen alapul, a magyar szövegre nincs tekintettel, de a fordító még sok helyütt érezteti a PETRETICS kiadta evangélium hatását.

A Vulgata, a KÁLDI és a PETRETICS-féle szöveg megfelelő helyeinek egybevetése meggyőzhet bennünket arról, hogy KRAJACSEVICs a KÁLDI-féle szöveget fordította; a VRHOVACZ és BERNARDI-féle szöveget tekintve, láthatjuk, hogyan fejezi ki pl. azt a magyar befolyástól mentes vidék írója és a magyar befolyás gyöngülése korában a kajnyelvjárású író, aki a magyar szöveghez már nem alkalmazkodik.

Luc. XXI. 29¹⁾: Uidete *ficulneam* — B. 1:²⁾ vijte *smokvu* — K.³⁾ Lálsátok a' *fűge-fát* — P. 3⁴⁾: Vigyte *figovo drévo* — V. 2⁵⁾: Poglejte *Figovo*;

Luc. III. 1.: Philippo . . . tetrarcha Ituriæ, et Trachonitis regionis — B. 7: Filip . . . četvrto poglavje od Iturije i trakonitskoga vladanja — K.: Filep . . . Tetrarkája lévén Ituræának, és Trakonites tartományának — P. 7.: Filip . . . búduci . . . Ladavczem Ituriæ, i Trakonitisa *derfánja*.

Luc. II. 37: *confitebatur* — B. 13: *ispovidaše se* — K.: *hálát ad vala* — P. 18: *hválu dávaťse* — V. 12.: *hválila je*.

Luc. II. 44: in *comitatu* — B. 15: u *družbi* — K. *úti-tárfaťágban* — P. 23: *megy putnemi tovaruťsi* — V. 17: *vu druťtvu*.

Matth. VIII. 4: *offer munus* — B. 17: *prikaži tvoj dar* — K.: *add-bé* az ajándékot — P. 26: *day vnuter dàra* — V. 21: *aldúj dara*.

Luc. II. 51: *conseruabat* . . . uerba . . . in corde suo — B. 15: *shraňevaše* . . . riči . . . u srteu svojemu — K.: Izivében *tartya vala* . . . ez igéket — P. 24.: *ob derfávaťse* . . . ove récsi *vu szerdzeze szvojem* — V. 18: *derfala je*.

Joann. II. 10: Omnis homo primum bonum unum ponit — B. 16: svaki *čovik najprvo dobro vino postavi* — K.: Mindē ember *előzör jó bort ád* — P. 25. *Vízaki cslóvek naypervlye dobro vino dáje* — V. 20: . . . *poztávlya*.

Joann. II. 11: Hoc fecit initium signorum Jesus — B. 16: ovoj *zlamenje* učini najprvo Isus — K.: Ezt *chelekedé Jéfus a' choda-tételeknek kezdetét* — P. 25: Ov *pocfétek cfuda-csínov* *vefini Jéfus* — V. 20; *chudacsínov*.

Matth. VIII. 6: *puer meus jacet in domo paralyticus* — B. 17: *ditič moj* . . . — K.: a' *szolgám* . . . — P. 27: *szluga moj* . . . — V. 21: *dechák moj*.

Matth. VIII. 25: Domine, *salva nos*, perimus — B. 18: . . . *obaruť nas* . . . — K.: . . . *szabadíts-meg* minket . . . P. 28 és V. 23: *ofzlobodi* *nasz*.

¹⁾ A Vulgata megfelelő helye.

²⁾ A MARETIÓ-féle Bernardi-kiadás lapszáma.

³⁾ KÁLDI GY. Bibliája első kiadásában a megfelelő hely az eredeti helyesírással.

⁴⁾ A PETRETICS kiadta evangéliumok első kiadásában a lapszám.

⁵⁾ VRHOVAČZ «Szveti Evangéliumi» II. kiadásában (Zagreb 1819) a lapszám.

Joann. XIX. 2: ueste *purpurea circumdederunt eum* — B. 88: ... svitom *skrlatnom* zaodiše néga — K.: *veres bársony* ruhát adának rája — P. 57: *halyum cfservlyenoga barfunna* odelse nyega — V. 126: ... zopravum *skerlatnom*.

Joann. XIX. 13: *Pilatus... sedit pro tribunali* — B. 88: *Pilat... sede na sudu na misto* — K.: P... az *ítélő székbe* üle — P. 59: *Pilat... fzedne na szúdni ztol* — V. 128: ... na *szudni ztoliczi*.

Joann. XIX; 31: *Parascene erat* — B. 39 és V. 130: *veliki petak* biše — L.: az *innep készülete* vala — P. 62: *dob priprava k' Szvetku* béfse.

Marc. XVI. 2: *ualde mane una sabbatorum ueniunt ad monumentum* — B. 103: *vele s jutra u jednu subotu* pridose k grebu — K.: igen *reggel a' Szombat első napján*, a' koporfóhoz menének — P. 64. *krúto rano pérví den Szobote* pridofse k' grobu — V. 44: *jednu Szobotu*.

Joann. IV. 51: *serui occurrerunt ei* — B. 141: *sluge susritoše néga* — K.: a' *szolgák eleibe jóvének* — P. 121: *doydofse pred nyega* szluge — V. 98: *szluge naproti doshli jeszu nyemu*.

Matth. XVI. 18: *portæ inferi nom praeualebunt aduersus eam* — B. 154: *vrata paklena ne primogut protiva nój* — K.: a' *pokol kapui erót nem véfznek rajta* — P. 159: *jákozte ne vze mu nad nyum* — V. 153. *ne budú premogla szuprot nyoj*.

Luc. II. 32: *lumen ad reuelationem gentium* — B. 149: *svitlost na prosfítlenje narodof* — K.: *világofságúl a' pogányoknak* meg-világofítására — P. 144: *Polzvéta na prefvécsefneje poganom* — V. 136: *Szvétlozt na razszvéschen narodov*.

Luc. I. 63: *Et postulans pugillarem scripsit* — B. 153: *A on prošaše pero s kalamarom i upisa* — K.: *És jedzó táblát* kérvén íra — P. 155: *I zprofvívsi pifzmenu tablu*, *napifza* — V. 150: ... *priszmenu tablicu* ...

Luc. I. 39: *Maria... abiit in montana* — B. 4: *pojde gorami* — K.: *el-méne az hegyes tartományba* — P. 159: *poyde na goricsko derfanje* — V. 153: ... *na gore*.

Matth. XVI. 17: *Beatus es Simon Bar Jona* — B. 154: *Blaženi jesi Petre, bar Jona* — K.: *Bóldog vagy Simon Jónás fia* — P. 159: ... *Jónafsev fzin* — V. 153: ... *Bar-Jona*.

Matth. XXII. 4: *tauri mei, et attilia occissa sunt* — B. 140: *junci moji i ptice* pobijene su — K.: *tulkaim és hizlalt állataim* meg ölettettek — P. 119: *telezi moji i tucsfne ztvári* porafane *jeszu* — V. 96: *sivad*.

Luc. XXIV. 13: *castellum... erat in spatio stadiorum sexaginta ab Hierusalem* — B. 104: *kastio... biše od Jeru-*

zalemu okolo sedam mil — K.: egy... kaftély... hatvan futamatnyi földön vala Jerufalemtől — P. 65: kaftel... na feztdefzet *tecfajev* dalko befse od Jerufalema — V. 87:... na chéztdezset *techajev*.

Ezen, csak szemelvényül kiszedett helyek — hiszen számuk még bőven lenne szaporítható — arra vallanak, hogy KRAJACSEVICs nem is a latin szöveget — mint BERNARDI és helyenként VRHOVACZ — hanem KÁLDI György Bibliájának szövegét fordította «od recsi do recsi», amire az idézett példákon kívül a PETRETICs kiadta evangelium sok hungarizmusa is vallani fog.

* * *

A PETRETICs kiadta evangéliumokban, mint kaj-nyelvjárásban írt XVII. századi és magyarból fordított munkában a magyar nyelvből vagy más nyelvből a magyar közvetítésével átvett szókat is találunk. Ezeket egybeállítva, első pillanatra meglepően kicsinynek látszik a számuk. A jelenség oka első sorban az, hogy már az evangéliumok egész szókincese sem gazdag: hiszen tárgyuk a mindennapi életviszonyok; a bennük előforduló fogalmak régiek, nagyrészt kezdetlegesek s legtöbbször kifejezésére minden nyelvnek megvan a maga régi szava. A fordítónak helyzete is itt jóval könnyebb, mint aminő pl. a PERGOSICS-é volt, a midőn VERBŐCZI ISTVÁN Tripartitumát — a VERES BALÁZS-féle magyar fordítás tekintetbevételével — horvátra fordította *) és

*) «Decretum koterogaie VERBEWCZI ITVAN diachki popifzal a poter dilghaie Lafzlou koterie za Mathiassem Kral bil zeufze Ghofzpode i Plemenitih hotieniem koteri pod Wugherszke Corune ladanie szliffe. Od Ivanuffa PERGOFFICHA na Szlouienfzki iezik obernien. Stanpan v Nedelifehu Leto naffegha zuelichenia 1574.» — Ezen munkát a belgrádi Szerb Kir. Akadémia a ЗБОРНИК на историју, језик и књижевност ерпског народа, прво одељење V. könyvéül (Стефана Вербеџија Трипартиџум. Словенски превод Ивана Пергошића из године 1574. У Београду 1909) újra kiadta, a kiadás gondozását a prágai dr. KADLEC KÁROLY-ra bízva, ki VERBŐCZYvel és Tripartitumával már több munkájában («ŠTĚPÁN z VRBOVCE a jeho Tripartitum» — Sborník věd právních a státních, II. évf. 1902; «VERBŐCZYovo Tripartitum a soukromé právo uherské i chorvatské šlechtý v něm odsážen» — Rozpravy České Akademie, třída I., roč. X čís. 3. 1902.) foglalkozott. Ezen kiadásban a PERGOSICS-féle szöveget gazdag tanulmányokkal vezette be, megvilágítva a horvát fordítás viszonyát a latin eredetihez és

a jogi élet fogalmait horvátul kellett kifejeznie, latin és magyar terminusait horvátul visszaadnia. Figyelemre méltó terminusokat — és pedig az egyházi életre vonatkozókat — a PETRETICS kiadta evangéliumos könyvnek előszavában és «Appendices»-ében is találunk.

Azt a jelenséget, hogy ezen evangéliumos könyvben aránylag kevés a magyar hatást éreztető szó, a fordítónak purizmusra való törekvése is magyarázza. Hogy ily törekvés vezet, azt az előszóban nyújtott nyilatkozata is jelzi: ő a szent evangéliumok szavait «na nalse *pravo Szlovenzko Zagrcbecko fzlovo*» igyekezett fordítani «od recsi do recsi», de csak ott «gde je bilo moguce» (a hol lehetséges volt) «te je *Szlovenfcsina* prepuztila» (és a szlovénség megengedte). És ha XVII. századbeli fordító — magyar szöveget átültetve — «Szlovenfcsiná»-t emleget, akkor ne lepődjünk meg azon, ha nála még oly helyen is horvát szót találunk, hol VRHOVACZ MIKSA — noha nem magyar szöveget fordít és oly korban ír, a mikor a magyar nyelv hatása a horvátságnál már gyöngül — a magyarból átvett szót alkalmaz. Néhány ily hely pl. a következő:

Matth: II. 11: *apertis thesauris suis obtulerunt ei* — K.:... *ajándékokat adának neki* — P. 22:... *dafse nyemu daare* — V. 16:... *alduvali* *jeszu nyemu dare* — B. 14: *prikazaše nyemu dare*

Joann. XIX. 15: *Responderunt pontifices* — K.: *Felelének a' Fő-papok* — P. 59: *Odgovorili Glavari popóvzki* — V. 128:... *Poglavari Aldovniki* — B. 89: *biskupi*

ennek magyar fordításához («Magyar Decretvm, kyt WERES BALAS a deakbol tudni illýk a' WERBEWCZY IFTWAN Decretvmabol, melyet tripartitomnak neweznek. Magyarra fordítot... Debrecenbe nyomtattatott Raphæl hoffhalter által MDLXV»), PERGOSICS terminológiáját, közölve POLIVKA Gy. dr. tanulmányát PERGOSICS nyelvének sajátosságairól és a PERGOSICS-féle szöveg után függelékül egybeállítva a fordító szókincsének figyelemreméltó szavait. — A munkának ezen kiadása és a hozzáfűzött tanulmányok készítették FANCEV FERENCZET arra, hogy az Archiv für slav. Phil.-ben (XXXI—XXXIII. k.) közöljön gazdag tanulmányt («Beiträge zur historischen serbokroatischen Dialektologie»), melyben a PERGOSICS előtti és korabeli kaj-nyelvjárású emlékek alapján megírja ezen nyelvjárásnak teljes grammatikáját és a tanulmány függelékül a nyelvjárás LVI. századbeli szókincsének figyelemreméltó szavait egybeállítja. — Ezen szótárakban jelzik az egybeállítók az idegen eredetű szóknál az átadó nyelv illető szavát is.

Matth. IX. 23: cum Jesus... vidisset *tibicines*... — K.: midőn J... látta volna a *fióposokat*... — P. 126... gdabi... J. videl *pišze falze*... — V. 103:... *Shipushe* — B. 143: *naricavice*

Luc. X. 30: Homo quidam... incidit in *latrones* — K.: Egy ember... a' *tolvajok*-közzé akada — 108: Néki cflovek... namerifze na *rázboynike*... — V. 84:... med *tolvaje* — B. 131: namiri se na *razboynike*

Luc. XVI. 6: accipe *cautionem* tuam — K.: Vedd elő a *szám-tartó könyvedet* — P. 102: Vzeti tvóy *dufni list* — V. 78:... *valuvash duga* — B. 128: *pismo*

Bármennyire törekszik is fordítónk purizmusra, mégis találunk művében a magyar nyelvből átvett szókat. Bizonyára csak azért karolta fel ezeket, mert a kaj-nyelvjárásban már teljesen meghonosodottak és ennél fogva a «Szlovenfcšina» már megengedte használatukat. És valóban, ezek között alig találunk egynehányat, melyet a KADLEC-féle Pergosics «Речник»-je vagy pedig FANCEV FERENCZ az Archiv XXXIII. kötetében egybeállított «Wortschatz»-ban (20—51. l.) mint a horvát kaj-nyelvjárás XVI. és XVII. századi emlékeiben előfordulót fel nem említ. Legtöbbje nem csak a horvát kaj-nyelvjárásba ment át, hanem a magyarsággal érintkező más népek (tót, kisorosz, oláh) nyelvébe is. Közülök sok a kaj-vidéken napjainkig is fenntartotta magát, a mi — legalább részben — ezen evangéliumoknak, melyeket másfél évszázadon át a templomban a nép előtt felolvastak, tulajdonítható.

A zágrábi Délszláv Akadémia nagy szótára (Rječnik hrv. ili srpsk. jezika) I—VI. k., VII. k. 1—3. f. az N betűig) igyekszik az idegen eredetű szónál megjelölni, mikor és hol jelentkezik először az irodalomban. Minthogy azonban a szerkesztők sem PERGOSICS művét, sem azokat a kaj-nyelvjárású emlékeket, melyeket FANCEV ismertetett, sem pedig a PETRETICS kiadta evangéliumokat vizsgálódásuk körébe nem vonták, a magyar nyelv útján nyert több szónál későbbre keltezik annak a horvát nyelvben való jelentkezését.

Evangéliumos könyvünk magyar eredetű szavai a következők:

aldov, *alduvati* (sacrificium; áldozat, áldozni): 143, 203, 233; nijeden *aldov* ne' tak Bogu vugoden, kak muje vugodno

délanje fzerdcseuo vu dušnom zveliefenje — nullum . . . Deo tale est *sacrificium*, quale est zelus animi, el; Milofesu hocfem, i ne *aldova*, 174 — K. 908; Irgalmafságot akarok és nem *áldozatot* — Matth. IX. 13: Miseracordiam volo, et non *sacrificium* — V. 175: *aldova* — B. 161; *prosfécenje*; Télo Chrif-tufeuvo . . . na krife za gréfnike múceno i *alduwano*, 206.

Az Ak.Rj. szerint az *aldov* a XVII. sz-ban jelentkezik az irodalomban; FANCEV Arch. kimutatja, hogy nem csak ezen szó, hanem származékai is (*alduvanje*, *alduvati*) már a XVI. sz-ban, VRAMECZ Krónikájában előfordulnak; az *alduvati* az Ak.Rj. szerint a XV. sz-ban terjedt el.

A tőnek ezen származékát: *aldovnik* (nomen agentis) evangéliumos könyvünk feltűnően kerüli; talán azért, mert az *áldó* akkor a magyarban már nem volt használatos.

A szóra vonatkozó irodalmat l. GOMBOCZ-MELICH METSz: *áld. bantuvati*, *zbantuvati* (bántani): Izvojemi je grehi Ztvoritela . . . *zbantuval*, 269; Nájme *bantuvati*, 78 — K. 966: Ne *bánts* engem — Luc. XI. 7: Nollí mihi *molestus esse* — V. 57: Najmí *neprilichen biti* — B. 112: *zabavan biti*.

Perg.; Arch.; Ak.Rj. XV. sz.

L. GOMBOCZ-MELICH METSz.

batritelj (bátorító): Prehladnik vu faare, lehkotnik vu dele; Krepitel vu túge, *batritel* vu placse, 202.

Perg.: *batrivost* (bátorság); Arch.: *bairiti* (bátorítani); Ak.Rj: *bátriti* (VUK szerint Szlavóniában és a magyarországi horvátoknál igen elterjedt szó), *bàtriv* XVII. sz, *bàtrivjeti*, *bàtrivljene*, *bàtrivnik*, *bàtrivost*, *batrovati*; Plet.: *batrivitelj* = der Tröster.

L. GOMBOCZ-MELICH METSz.

beteg, *betežen*, *betežnik* (betegség, beteg, a beteg): 80, 120, 126, 130, 203; lyudi . . . biže zvrácfali od *betegov* Izvojeh, 171 — K. 958: jöttek vala hogy meg-gyógyíttatnának az ő *betegékekből* — Luc. VI. 18: sanarentur a *lanquoribus suis* — V. 166: od *betegov* Izvojeh — B. 171: od *nemočij* sfojih; Né potrében vrács zdravě lyudem, nego *betěfnem*, 174 — K. 908: Nem szükség az egéffégefeknek az orvos, hanem a' *betegeknek* — Matth. IX. 12: Non est opus ualentibus medico, sed *male habentibus* — V. 175: *betesném* — B. 161: *nemočnim*; vrácfete *betefnike*, 150 — K. 965: gyógyíttátok-meg a' *betegeket* — Luc. X. 9: curate *infirmos* — V. 144: *betěsne* — B. 167: *nemočnike*.

Perg.; Arch.; Ak.Rj.: *beteg* és *betežen* XVI., *betežnik* XVII. sz. Hogy *beteg* az elvont fn., *betežen* mn., *betežnik* személyt jelentő fn., abban a *bolest*, *bolestan*, *bolestnik* analógiája érezhető. ASBÓTH szerint (NyK. XXXIII. 105.) a horvát és szlovén nyelv a m. *beteg* melléknevet az igen gyakori -n (eredetileg -in)

melléknévképzővel toldotta meg és ebből vonta el a *beteg* tövet főnévül.

L. GOMBOCZ-MELICH MÉTSZ.

falat, falatec (falat, falatka): oni dafse pred nyega *falat* pecfénje ribe, 69 — K. 984: hozának neki egy *darab* fült halat — Luc. XXIV. 42: ... *partem* piscis assi — B. 105: *dil*; Poberete *falatce*, kiifzu oztali, 45. — K. 990: Szedgyétek-fel a' melly *morzálékok* meg-maradtak — Joann. VI. 12: ... *fragmenta* — V. 39: *falatceze* — B. 52: *kusof*

Arch.; Ak.Rj. XVII—XVIII. sz.

V. ö.: BUDENZ MUSz., MUNKÁCSI Nyr. XI. 439, NyK. XVII. 78, BERN. EtWb.

féla (species, -féle); 285; Opomenak za vřzake *féle* lyudi, 211; vu vřzake *féle* meztah, u. o.; vřzake *féle* ribe, 183 — K. 913: minden-*féle* halak — Matth. XIII. 47: pisces ex omni *genere* — B. 175: fsakoga *naroda* rib.

Az Ak.Rj. szerint XVII. sz.; pedig PERG. is már sűrűn használja; találjuk nála II. 1. a *feliek* 'species' főnevet is.

V. ö.: BUDENZ NyK. VI. 316, MUNKÁCSI NyK. XVIII. 78, ASBÓTH NyK. XXVII. 334, ALEXICS Nyr. XVI. 445, BERN. EtWb.

gyungj (margarita, gyöngy): Nafedsi ... jednoga dragoga gyügja, polseljé, 183 — K. 913: Találván ... egy drága gyöngyöt, el-mene — Matth. XIII. 46: Inuenta ... una pretiosa *margarita*, abit — V. 160: *gyungya* — 175: *biser*

Arch.; Ak.Rj.

V. ö.: VÁMBÉRY NyK. VIII. 147, BUDENZ NyK. X. 82, MUNKÁCSI NyK. XVII. 95, KÚNOS Nyr. XIII. 368, GOMBOCZ MNyV. III. 214, VI. 344.

hasan v. *hasen* v. *hasna*, *hasniti*, *hasnovit*, *nehasnovit* (haszon, használni, hasznos, haszontalan): el, 235, 237, 238, 244, 262; Vnogi jefzu, kii ... od *hafzne* ... fzetoga Pricfesanja ... nikay niti znaju, niti razumeju, el; *hafzni* vam, da ja jdem — K. 1003: *hafznál* néktek, hogy én el-megyek — Joann. XVI. 7: *expedit* uobis ... — V. 54: *hasznovito* je vam; popévke ... *hafznovite* i potrebné, 187; *nehafznovitoga* fzluga zverzete vun vu tmicze zvúnzke, 137 — K. 926: a' *hafzontalan* fzolgát veffétek a' külfő fetétfégre — Matth. XXV. 30: *inutilem serum* ...

Ak.Rj.: *hasna* és *hasnovit* XV. sz., *hasniti* XVII. sz., pedig PERG. a *hasniti* szót is már sűrűn használja; Arch.

V. ö. VÁMBÉRY NyK. VIII. 150, MUNKÁCSI NyK. XVII. 79, ALEXICS Nyr. XVI. 490, SIMONYI Nyr. XXXI. 37, BERN. EtWb.

jezer (mille, ezer), cziml., 144, 195; okolu csetiri *jezera* 99 — K. 939: úgy mint négy *ezeren* — Marc. VIII. 9: quasi quatuor *milia* — V. 75: csetiri *jezera* — B. 127: *četiri tisúca*.

Ak.Rj. XVII. sz., Arch. 1577-ből.

V. ö.: HUNFALVY NyK. III. 35, MUNKÁCSI: Árja és kauk. el. I. k., NyK., XVII 91, SIMONYI Nyr. XXXI. 33; BERN. EtWb. *kinč* (thesaurus, kincs): 22; Szpodobnoje nebézko králeyevztvo *kinčsu* na polye zkrivenom, 182 — K. 913: Hásonló menyneknek országa a' Izántófldön el-rejtett kinchhez — Matth. XIII. 44: . . . *thesauro* — V. 166: *kinču* — B. 175. *blagu*.

Arch.; Ak.Rj.: XVI. sz., mint kedveskedő kifejezés: *kinč mojega srca 'szívem kincse'* napjainkban is hallható magyarországi horvátoknál.

V. ö.: VÁMBÉRI NyK. VIII. 188, MUNKÁCSI: NyK. XVII. 97, Árja és kauk. el., SIMONYI: Nyr. XXXI. 33, NyK. XXV. 303, BERN. EtWb.

kíp (imago, kép): el., 195, 252, 259, 263 stb.; Prije nálze cfovecski *kíp* (emberi képet vett magára) 193; pod *kípom* krušnē zkriveno Cfovecsánztvo (a kenyér képében rejlő emberi voltod) 207; Szlobodnoje i dobro Szvétcze zazvati i nyihove . . . *kípe* poštuvati (szabad a szenteket segítségől hívni és képeiket tisztelni) 211; Clíje ov *kíp* i napíľzek? 125 — K. 922: Kíe ez a' *kép*, és a felyül-való írás? — Matth. XXII. 90: *imago* — V. 102: *kíp* — B. is sűrűn használja ezt a szót, l. pl. 142, 176. I.

PERG. sűrűn használja és mindazon jelentésekben, melyek a XVI. századi m. nyelvben elterjedtek. Arch., Ak.Rj. XV. sz.

V. ö.: BUDENZ: MUSz., MNy. V. 542, NyK. X. 85, VÁMBÉRY: NyK. VIII. 159, XIII. 351, MUNKÁCSI: NyK. XVII. 97, Nyr. XII. 151, KÚNOS: Nyr. XIII. 370. SIMONYI: Nyr. XV. 2, ALEXICS: Nyr. XVII. 501, NyK. XXVII. 333; BERN. EtWb.

kolduš, *kolduvati* (mendicus, mendicare; koldus, koldulni): 37, 292; razdelis vıze tvoje . . . vubogom *koldúfsem* bogacztvo, el.; béfse néki *koldušs*, Lazar imenon, 88; nemorem kopati, szramujemfze *kolduvati*, 101. — K. 972: nem kapálhatok, *koldúľni* szégyenlek — Luc. XV. 3: . . . *mendicare* erubescó — V. 78: *prosziti*; 32: *petlyuti* — B. 128: *prosziti*.

Perg., Arch., Ak.Rj. XVI. sz. a ča-vidék északi szélein és a kaj-nyelvjárásban.

MIKL. Sl.El. a horvát-szerb *koleda*-ból származtatja, az EtWb. szerint idegen szó; KADLECZ a lat. *calendae*-ből vezeti le, FANCEV Arch. és BERN. EtWb. a magyar szóból.

V. ö.: BUDENZ: MUSz., NyK. VI. 307, X. 104, VÁMBÉRY: NyK. VIII. 160, MUNKÁCSI: NyK. XVII. 76, 80, ASBÓTH: NyK. XXV. 457, 458, STEINER: Nyr. III. 100, SIMONYI: Nyr. VI. 293, ALEXICS Nyr. XVI. 545.

mentuvati (liberare, menteni): Kay adda more cfovek cfiniti na ovom Szvéte, kífze hocfe teh takoveh i tak íztrafneh múk *mentuvati*? 267.

Perg., Arch., Ak.Rj.

V. ö.: MIKL. EtWb., Fr., ALEXI: Nyr. XV. 210, ALEXICS: Nyr. XVI. 551.

mertuk, mertucľjiv (mérték, mértékletes): 292; onem iztem *mertukom*, koterem vi búdete mérili, hocfefze vam odmeriti, 94 — K. 959: azon *mértékkal*, a' mellyel mérték, vízfzámérettetik néktek — Luc. VI. 38: *Eadem mensura* — B. 122: *mirom*: *fivem*... *mertucľlivö*, *pravicsnö*, *pobofnö* (*fobridè*, *juftè*, *piè*), el.

Perg., Arch., Ak.Rj. XIII. sz.

V. ö.: BUDENZ: MUSZ., MUNKÁCSI: NYK. XVII. 82, SZARVAS: Nyr. VII. 202, és XI. 553, HALÁSZ: Nyr. X. 244, ALEXICS: Nyr. XVI. 553, ASBÓTH: NYK. XXVII. 337.

morguvali (murmurare, morgolódni): 92, 132; *morguvahu* proti Gozpodáru drufine, 33 — K. 920: morgolódnak vala a' chelédes ember ellen — Matth. XX. 11: *murmurabant* — V. 28: *morguvali* jeszu — B. 20: *mrmľahu*.

Arch., Ak.Rj.; ALEXICS Nyr. XVI. 554.

orsag (regnum, ország): el., 168, 174, 196, 199 stb: pokaza nyemu víze *országé* Szvéta, 39 — K. 903: meg-mutatá néki a' világnak mindè országait — Matth. IV. 8. *omnia regna mundi* — V. 34 és B. 28: víza *Krályesztva*.

Perg., Arch., HAD., BELL., JAMBR.

V. ö.: MIKL. EtWb., VÁMBÉRY: NYK. VIII. 167, BUDENZ: NYK. X. 107, CSOPEY: NYK. XVI. 285, MUNKÁCSI: NYK. XVI. 82.

pajdašiti se (socium se adjungere alicui), *pajdaštvo* (pajtáskodás, egyesség, barátság): Poglegy adda, ... *zkemľze paydaľfis*, 241; Já verujem i Szveteh obefinztvo, megy ľzvé-tami duhovno *paydaštvo*, 219.

Perg., BELL., JAMBR.

Irod. l. MELICH: Nyr. XXXII. 342.

sara (crus, szár): profzifze Pilatusa, dabifze poterle *száre* nyihove 62 — K. 1007: kérék P-t, hogy meg-töretnének azoknak *szárai* — Joann. XIX. 31: ... *eorum crura*. — V. 130: *kozte* — B. 89: *goline*.

A kaj-szótárok nem említik; a szerbben, szlovénben, csehben és ruténben *sara* = *csizmaszár*; a *pipaszár* összetételben átment a tót nyelvbe is.

V. ö.: MIKL. EtWb. BUDENZ: MUSZ., MUNKÁCSI: NYK. XVII. 84., Nyr. XI. 254 és 439, CSOPEY: NYK. XVI. 288, HALÁSZ: Nyr. XVII. 495, MELICH: NYK. XXV. 302, GOMBOCZ: MNyv. VII. 324.

šantav (claudus, sánta): 91, Szlépi vide, *fsantavi* hode, 4 — K. 910: A' vakok látnak, a' lánták járnak — Matth. XI. 5: ... *claudi* ambulant — V. 2 és B. 2: *hromi*.

Perg., Arch., HÁBD., BELL., JAMBR.

V. ö.: MIKL. EtWb. Fr., SIMONYI: Nyr. VIII. 102—103, MUNKÁCSI: NyK. XVII. 90, HALÁSZ: Nyr. XVII. 497, SCHUCHARDT: Nyr. XVIII. 485.

šereg (grex, hominum caterva, turba, exercitus; sereg): 2, 10, 13, 51, 52 stb; nazleduvalze nyega vnogi *šserégi*, 26 — K. 907: *követé štet fok šereg* — Matth. VIII. 1: *turbæ multæ* — V. 21: *vnosine* — B. 17: *mnoštvo*.

Perg., Arch., HÁBD., BELL., JAMBR.

V. ö.: MIKL. EtWb., Fr., VÁMBÉRY: NyK. VIII. 171, BUDENZ: NyK. X. 87, 129; MUNKÁCSI: NyK. XVII. 99, HALÁSZ: Nyr. XVII. 497, GOMBOCZ: MNyV. III. 314, HORGER: MNyV. X. 9.

terhati, oterhati (onerare, terhelni): *Hodete kmene vřzi, kii... oterhani jezte*, 145 — K. 910: *Jđjetek hozzám miňyájan, a' kik... terhelve vattok* — Matth. XI. 28: ... *qui... onerati estis* — V. 137: *obtersheni jezte* — B. 172: *naprćeni ješte*.

Perg., Arch., HÁBD., BELL., JAMBR.

V. ö.: MIKL. EtWb., Fr, Sl.El., HALÁSZ: Nyr. X. 352, SZARVAS: Nyr. XI. 514, MUNKÁCSI: NyK. XVII. 85.

tolnać (consilium, tanács): 52, 275; Farifæusi *vefinifse tolnacs*, 124 — K. 922: a Farifæusok *tanácsot tartának* — Matth. XXII. 15: Ph. *consilium inierunt* — V. 101: *tolnàcha szu vchinili* — B. 85: *sfit*.

Perg., Arch., HÁBD., BELL., JAMBR.

V. ö.: MIKL. Sl.El., Fr, VÁMBÉRY: NyK. VIII. 177, BUDENZ: NyK. X. 111, HALÁSZ: Nyr. VII. 150, CSOPEY: NyK. XVI. 288, MUNKÁCSI: NyK. XVIII. 99, GOMBOCZ: MNyV. III. 360.

tolvaj, tolvajski (latro latronis; tolvaj): 86; *ki ne vlazi cfez vrata vu óvcfu ovelárnicezu, ... onje tát i tolvaj* — K. 998: *a' ki nem az ajtón mégyen-bé a' juhok aklába, ... lopó az és tolvaj* — Joann. X. 1: ... *ille fur est et latro* — B. 117: *lupež i razbojnik; tolvájzka burdelnicza*, 104. — K. 977: *latroknak barlangja* — Luc. XIX. 46: *spelunca latronum* — V. 80: *zkrivóehnicza tolvájzka* — B. 129; *spila razbojnicka*.

Perg., Arch., BELL., JAMBR.

V. ö.: MIKL. EtWb., BUDENZ: MUSz., NyK. X. 90, 131; VÁMBÉRY: NyK. VIII. 181, MUNKÁCSI: NyK. XVII. 86, Nyr. XII. 387, SIMONYI: Nyr. V. 145, ASBÓTH: NyK. XXVI. 460, ALEXICS: Nyr. XVII. 64.

valuvati (confiteri, vallani): 299; *I valuva, i ne zataj, i valuva: da néfzem já Chriftus*, 6 — K. 984: *És meg-vallá, és meg-nem tagadá, és meg-vallá: Hogy nem vagyok én a' Krifztus* — Joann. I. 20: *confessus est* — V. 5: *valuval je* — B. 3: *isповida; Gozponna tebe vřsi valujemo*, 298; *Krifanjem*

znamenujem i *valujem* vekle i poglavitelje kotrige Vere kerfcsanzke, 254.

Perg., Arch., HABD., BELL., JAMBR.

V. ö.: MIKL. EtWb., Fr., MUNKÁCSI: NyK. XVII. 77, ALEXICS: Nyr. XVII. 112, MELICH: NyK. XXXV. 38.

vam (telonium, vám): Vide Jesus cfloveka na *váme* fzedecsjsjega, 173 — K. 908: láta J. egy embert a' *vámō* űlni — Matth. IX. 9: in *telonio* — V. 174: na *Málte* — B. 161: na *trgovini*.

Arch. V. ö. MIKL. EtWb., Fr., BUDENZ: NyK. VI. 315, HUNFALVY: NyK. XIV. 452. ASBÓTH: NyK. XXVII. 341, ALEXICS: Nyr. XVII. 111, MUNKÁCSI: Árja és kauk. el., SIMONYI: Nyr. XXXIII. 34.

varaš, *varaški* (civitas, civitatis; város, városi): 9, 10, 13, 17, 18 stb.; Jefus videvsi *varas*, zaplakafze nad nyim, 103 — K. 997: J. látván a *várašt*, fira azon — Luc. XIX. 41: ... *uidens civitatem* — V. 79: *várash* — B. 128: grad; blizu bi dohágyal k-vratam *váraskem*, 112 — K. 966: a' *váras* kapujához közelgetne — Luc. VII. 12: cum adpropinquaret portæ *civitatis* — V. 90: vrátam *várasha* — B. 58: k' vrátam od *grada*.

Perg., Arch., HABD., BELL., JAMBR.

V. ö.: MIKL. EtWb., Fr., SI. EL., VÁMBÉRY: NyK. VIII. 189, EDELSPACHER: NyK. X. 310, MUNKÁCSI: NyK. XVII. 91, MELICH: NyK. XXV. 303, ASBÓTH: NyK. XXVI. 461, XXVII. 338.

A könyvnek nem magyar eredetű, de magyar közvetítést érzetető szavai:

baršun (bársony): halyum cfervolyenoga *baršuna* odeffe nyega, 57 — K. 1006: veres *báršony* ruhát adának reája — Joann. XIX. 2: ueste *purpurea* circumdederunt eum — V. 116: z-opravum *skerlatnom* ... — B. 88: *svitom skrlatnom*, oblacfil ... szeje ... vu halye cfervlénoga *báršuna*, 88.

Arch., Ak.Rj. XVII. sz.

A szó fejtegetését és irodalmát l. GOMBOCZ-MELICH MEtSz. *darda* (verutum, lancea; dárda): jeden zmegy Junakev *dardum* ódpre rebro nyegovo, 62 — K. 1007: egy a' vitézek között *lánchával* megnyitá az ő oldalát — Joann. XIX. 34: *lancea* — V. 130. és B. 89: *szuliczom*.

Arch., Ak.Rj. XVII. sz.

V. ö.: HALÁSZ: Nyr. XVII. 300, BERN. EtWb.

filjer (quadrans, fillér) *filjeric* (fillérke): ne izides od őde, dokle ne platis do náyzagynyega *fillyéra*, 98 — K. 904: ki nem jősz onnét, míg meg nem fizeted az utolsó *fillyért* — Matth. V. 26: ... donec reddas nouissimum *quadrantem*; telzem iz mojega duhovnoga fzeromaltva vergel — duo *æra* minuta in

gazophylaejum etc — dva majehna *filjerica* vu obcfinzku Czirkenvenu komoru, el.

Arch.: *filer*, AK Rj. *filer* XVII. sz., *filjer* XVIII. sz.

A szót magyarázói a) a n. *heller*-ből, b) *vierer*-ből vezetik le a magyar szó közvetítésével, c) SCHUCHARDT a *follar*-ból (a legkisebb pénznem Raguzában) Nyr. XXIX. 377; példánk, melyben a lat. *quadrans*-nak felel meg, a n. *vierer*-ből való levezetést támogatja.

V. ö. SIMONYI: Nyr. VII. 105, SZARVAS: Nyr. XIV. 319, ALEXICS: Nyr. XVI. 446, MUNKÁCSI NyK. XVII. 102, MELICH NyK. XXXIX. 42, LUMTZER—MELICH: DOrtsn. 100.

gjo lgj (sindon, gyolcs): *oblaefil* . . . szeje vu halye cservlenoga bárfuna, i finnoga *gyolcsa* 88.

Arch., Ak.Rj.

A bajor-osztrák *golsch* (golisch, *kölsch*, *kelisch*, *kölnisch*) átvétele magyar közvetítéssel. V. ö. CSOPEY: NyK. XVI. 279, MUNKÁCSI: NyK. XVII. 18., ASBÓTH, NyK. XXVI. 464, LUMTZER—MELICH: DOrtsn. 121.

harcuvati se (certare, harcolni): *szluge moyi doiztine bisze harcuvati*, 36 — K. 1005: az én szolgáim *harczolnának* ugyan — Joann. XVIII. 36: *decertarent* — V. 126: *bisze borili* — B. 88: *bi se rali*.

Ak.Rj.: *harcovanje* XVI., *harcovati* XVII. sz.; PERG.: *harc*, Arch.: *harcuvati*.

A német *hatz* átvétele a magyar szó közvetítésével, amire az *r* vall.

V. ö.: BUDENZ: NyK. VI. 304, MUNKÁCSI NyK. XVII. 103, MIHÁLY: Nyr. X. 49, SZILASI u. ott 494, ALEXICS: Nyr. XVI. 488, LUMTZER—MELICH: DOrtsn. 128, BERN. EtWb.

herceg (herczeg): *buducfi* . . . Lifanias *Herczegom* Abiline, 7 — K. 954: L. *Tetrarkája* lévén Abilinának — Luc. III. 1.: *Lysania Abilineae tetrarcha* — V. 6: *ravnal bi* . . . L. *chetertu ztranu* Abiline — B. 7: *četvrto poglafje*.

Arch., Ak.Rj. XIV. sz.

A n. *herzog* átvétele a magyar *herczeg* közvetítésével, a mire a végszótag *e*-je vall.

V. ö.: MIKL.: Fr., MUNKÁCSI: NyK. XVII. 103, ALEXICS: Nyr. XVI. 490, LUMTZER—MELICH: DOrtsn. 134.

inas (minister, pedisequus): *Sztáhu* . . . *szluge i inafsi* *prifarkom* *vu glenje*, 52 — K. 1005: *Állanak vala* . . . a' *szolgák* és *inasok* a' *izénnél* — Joann. XVIII. 18: . . . *serui et ministri* — V. 124: *dvorjaniki* — B. 57: *dvorani*.

Szláv eredetű szó; töve *junъ* 'fial' megvan az összes szláv nyelvekben; a magyarba (*inos*, *inas*) a szlovénből kerülhetett, ahol *junoš* = Edelnabe, Lehrling; a nálunk elterjedt *inas* alakját átvette a kaj-nyelvjárás.

Ak.Rj.: *inas* példa idézése és kor jelzése nélkül; l. továbbá: *junoša*. — BERN. EtWb.: *junъ*; OklSz.

V. ö.: NyK. IV. 208, VÁMBÉRY: u. ott VIII. 154, BUDENZ u. ott X. 84, 130, KORDAI u. ott 322, CSOPEY u. ott XVI. 280, MUNKÁCSI: u. ott XVII. 79 és Nyr. XII. 496, SIMONYI: Nyr. III, 436, ALEXIOS: u. ott XVI. 496, MUNKÁCSI: Árja és kauk. el. 369, MARJANOVIÓ Nyr. XLIII. 330, A.O.: Nytud. V. 160.

lajstrom (registrum, lajstrom): *Lajstrom* oveh knjig je vu tri deele razdelyen, 320.

Perg.: *legiſtrum*; Arch. *legiſter*, *legiſtrum*; a *lajstrom* hangalakban nem említik a szót sem a régi kaj-szótárak, sem az Ak.Rj., sem MIKL., sem pedig BERN. — A latin szónak a magyarban meghonosodott hangalakjában való átvétele.

V. ö.: SZARVAS: Nyr. X. 161, MELICH Szl. Jöv. I. 2. 42. *lampas* (lampas, lámpás): *vzemi lampafse* lzvoje, izidofse na put, 184 — K. 925: az ő *lampafokat* vévén, eleibe menének — Matth. XXV. 1: *accipientes lampades* . . . — V. 185: *svetnicze* — B. 176: *svitňake*.

Az Ak.Rj. szerint a XVIII. sz.-tól kezdve a horvát nyelvterület északnyugati vidékein terjedt el, a magyarországi horvátoknál ma is ily alakban használatos; FANCEV az Arch.-ban már a XVI. századból, VRAMECZ krónikájából idézi, HABD. is ily hangalakban említi. — A latin szó nálunk meghonosodott hangalakjának átvétele.

V. ö.: MIKL. EtWb., Fr., SZARVAS: Nyr. XIV. 50, ALEXIOS Nyr. XIV. 548, HALÁSZ: Nyr. XVII. 447, PLET.

lilium, *liliuma* (lilium, liliom): *merkayte na polyzke liliome*, 111 — K. 906: nézzétek a' mezei *liliumokat* — Matth. VI. 28: *considerate lilia agri* — V. 88: *liliume* — B. 132: *cvitje*.

Arch.: *liliuma*; a szótárak ily hangalakban nem említik; könyvünk más latin *-um* végű szót is a magyar nyelv eljárásához hasonlóan *-om* végzettel vesz át, pl: *Szveti Evangeliumi*, *cziml.*, el. — Az *-um* > *-om* végzetre vonatkozólag l. MELICH: NyK. XXXIV. 243.

marha (a m. szó régi jelentésében): Ne pofelý hife, ni polya, ni fzluge, ni fzlusbenicze, ni vola, ni ofzla, ni *marha* nikakove blifnyega tvojeja, 241. (Isten 10. parancsolatja.)

HABD.: *marha* 'merces, res mobiles ab aliquo possessa, armentum, pecus'. Az Ak.Rj. XVI. sz.; az ónémet *march*-ből származtatja a magyar közvetítésre való tekintet nélkül; egybeveti a űto-nyelvjárású *marva*-val is, megjegyvezve, hogy nem mindig világos a jelentése; PERG. már sűrűn használja a régi magyar szó tágkörű jelentéseiben: 'bona, res, bona immobilia, res mobiles, res mobiles et immobiles, res vendibiles' etc., de ezen tágkörű jelentések megmagyarázása végett KADLEC sem hivatkozik

a magyar szó jelentéseinek hatására; MIKL. szótáraiban is hiányzik ezen magyarázat.

V. ö.: OKLSZ., BUDENZ: NyK. VI. 310, SZARVAS: Nyr. V. 260, CSOPEY: NyK. XVI. 284. MUNKÁCSI: NyK. XVII. 114. L.V. és MI.: NyK. XXVII., 474, LUMTZER — MELICH: DOrtsn. 175—178. ASBÓTH NyK. XXVII., 445.

mešter (magister, mester) 50, 94, 96, 107, 109 stb.; Tifzi *Mester* vu Izráelu, te ova neznas? 154 — K. 986: Te *mester* vagy I-ben és nem tudod ezeket? — Joann. III. 10: Tu es *magister* . . . V. 146: *Navuchitel*, 157: *Mester* — B. 152: *meštar*.

PERG: *meštar*; Arch. *mešter* XVI. sz.; Ak.Rj.: lat. *magister* > n. *meister* > m. *mester* > h. *mešter*. — Lehet kaj-nyelv-járási fejlődés is a *meštar*-ból (*a* > *e*), — Teljes magyarázatot és a szóra vonatkozó irod. l. MELICH. MNyv. X. 398.

muštar (sinapis, mustár): Szpodobnoje nebézko králeyv-ztvo k' *muštárovu* zernu, 30 — K. 913: Hasonló a' mennyeknek országa a' *muštár*-maghoz — Matth. XIII. 31. *Simile est regnum coelorum grano sinapis* — V. 26: *muštardovomu* zernu — B. 205: kzerun *snapa*.

A szótárak csak a *mustardo* alakot említik. A *mustár* és a *muštarda* keletkezésére és elterjedésére vonatk. l. MELICH: MNyv. X. 401.; az evangéliumos könyvünkben talált *muštar* a magyarban meghonosodott alak átvétele.

pélða (exemplum, parabola, példa, példabeszéd): 50, 135, 168, 234 stb; zle *pélða* zlem fitkõ ne dájem, el.; Récfse Jefus vnofinam lyuczitva *pélðu* ovu, 29 — K. 912: Más *pélða*-beszédet adva eleikbe, monda J. — Matth. XIII. 27: *Aliam parabolam* . . . — V. 24. . . . *priliku* — B. 18: *pritač*. (A *pélða*-beszéd et az evangéliumunk sokszor *prilika*-val, 30, 31, 35, 114, 119, vagy *priszpodoba*-val 34, 92, 94, 122 fordítja.)

Perg., Arch., HABD., BELL., JAMBR.

MIKL. EtWb. és Fr.: n. *bild* > m. *pélða* > szlovén és kaj *pélða*. — Nehézséget okoz a m. szó vég *a*-jának megmagyarázása; hasonlóképen: *zwirn* > m. *czérna*.*)

V. ö.: BUDENZ: NyK. VI. 310, SZARVAS: Nyr. I. 220, BOROVSKY: NyK. XXIV. 339, ASBÓTH: NyK. XXVII. 338, ALEXICS: Nyr. XVII. 18, MELICH: Nyr. XXIV. 351, LUMTZER — MELICH: DOrtsn. 197, SIMONYI: «A magyar nyelv» I. 115.

špan, *španija*, *španuvati* (villicus, procurator, ispán, sáfár, gondviselő; villicatio, ispánság, sáfárság; villicare, sáfárkodni): neki . . . cflovek *Spána* imelse, 101 — K. 972: egy embernek . . . *fáfára* vala — Luc. XVI. 1: habebat *villicum* — V. 77: *Spana* — B. 128: *dvornika*; récfé Gozpon vinograda

*) Kérdés, nem kell-e itt szláv hatást keresnünk.

Spanu lzvojemu, 32 — K. 919: mōda a' fzōlō ura a *gondvifelőjének* — Matth. XX. 8: . . . *procuratori* — V. 28: *Zkerbitelu* — B. 19: *dvorniku*; *day* raclun od *spanije* tvoje: ar vre nebudes mogel *spanuvati* — K. 972: adgy számot *fáfárfágodról*: mert már nem *fáfárfagodhatol* — Luc. XVI. 2: *reddi rationem villicationis* tuæ. iam non poteris *villicare* — B. 128: *dvorničstvo* . . . *dvornikovati*.

Perg., Arch., HABD., BELL., JAMBR.

MIKL. Sl.El.; Fr.: szl. *župan* > magyar *ispán* > szerb *išpan*. — A magyarban: *spán* Okl.Sz. 1282. > kaj-horvát *špan*.

V. ö.: MUNKÁCSI: NyK. XVII. 112, Árja és kauk. el. 377.

SIMONYI: Nyr. XXXI. 34, ASBÓTH: NyK. XXIII. 126, ALEXICS: Nyr. XVI. 495, HALÁSZ: Nyr. XVII. 307.

Magyar közvetítés feltételezhető a következő szóknál:

hahar (carnifex, sorsor; hahár, hóhar, hóhér): daa nyega vruke *háharom*, 124 — K. 918. a' *hóhéroknak* adá őtet — Matth. XVIII. 34: *tradidit eum tortoribus* — V. 100: *Henkarom* — B. 142: *officijalom*.

Arch.: *hahar*, *hohar*; Ak.Rj. XVI. sz. a ča-vidék északi szélein és a kaj-nyelvjárásban.

MUNKÁCSI: NyK. XVII. 103: kfn. *hahaere* > m. *hahár* > horvát és szlovén *hahar*; — LUMTZER—MELICH: DOrtsn. 136: hogy a szlovén *hahar* közvetlenül a németből való-e vagy pedig m. közvetítéssel jutott-e oda, az nem dönthető el. — A németből való közvetlen átvételt valószínűvé teszi a hangalak közelsége; az *ae* > *a* más nomen agentis -ar képzőjének hatása alatt.

V. ö.: MIKL. EtWb., BUDENZ: NyK. VI. 304, CSOPEY: NyK. XVI. 240, SIMONYI: Nyr. VII. 105, 242, ALEXICS: Nyr. XVI. 493, MELICH: NyK. XXIX. 42.

kotar (fines, territorium, határ): el., 40; iz *kotarov* Tirufsa 105 — K. 939: a' T. *határiból* — Marc. VII. 31: de *finibus Tyri* — V. 82: iz *kotarov* — B. 130: iz *kotara*, 12: *mejaš*.

PERG. sűrűn használja ezt a szót, következetesen ezzel fordítja le a m. *határ-t*; az Ak.Rj. XIV. sz.: m. *határ* > horvát-szerb *kotar*; LUMTZER—MELICH: DOrtsn. 129—132 kimutatta a magyar szónak a német nyelvből való származását. — A magyar közvetítésnél magyarázatot igényel a magy. *h* > horv. *k*. — A mai horvát és szerb nyelvben *kotar* 'járás, kerület, Bezirk'.

V. ö.: HALÁSZ: Nyr. XVIII. 305, BERN. EtWb.

ožura (usura, uzsora, ozsora): *tarbine*, *ősfure*, *nazlobi*, *kri-vicez*, i oztáli *hudobe*, 245.

PERG., Arch., HABD., BELL., JAMBR.; sem KADLEC, sem FANCEV nem hivatkozik a magyar szóra; de az *o* és a *zs* valószínűvé teszi a m. közvetítést; a *zs* már a XIV. sz.-ban is jelentkezik a magyar szóban (Okl. Sz. 1397.).

V. ö.: MIKL. EtWb., BALASSA: Nyr. XVI. 111, ALEXICS: Nyr. XVII. 111., PLET.

Hogy a fordító a magyar eredetű vagy magyar közvetítéssel nyert szók használatában nem a lefordított szöveg rabja, hanem csupán azért használja az illető szót, mert már meghonosodott, a mellett szól azon körülmény is, hogy oly helyen is találunk ily szót, a hol a magyar szöveg nem készítette annak alkalmazására. Ily helyek pl.:

126. l.: fena... krvni *beteg trpela* — K. 908: egy afzony... vér *folyást* *széved vala* — Matth. IX. 20: mulier sanquinis *fluxum* *patiebatur* — V. 103: krvnoga *otoka* — B. 143: *oticanje krvi*;

153. l., V. 146: *Mejter* — K. 986, Joann. III. 2., B. 151: *Rabbi*,

119. l.:... pozlavlasi *fserege* *szvoje* — K. 922:... elküldvén az ő *hadait* — Matth. XII. 7:... missis *exercitibus suis* — V. 96: *sherege* *szvoje* — B. 140: *vojske*,

vagy a fentebb idézettek, melyeken a *darda, falat, falatec, herceg, špan, španija, španuvati, tolvajski* (K. *láncha, darab, morzálek, Tetrarka, jáfár* és *gondviselő, jáfárfág, jáfárkodni, lat-roknak*... *barlangja*) szókat alkalmazza.

Mindezek közül a PETRETICS kiadta evangéliumok megjelenése előtti időből kimutatva csupán a következők nincsenek: *inaš, lajštrom, muštar, sara* (*crus*) és a *filjer* (*lj-es* hangalakjában).

Fenntartották magukat — főleg a kaj-vidéken — napjainkig is: *baršun, batritelj, beteg, betežen, fela, filir, hasna, hasniti, hasnovit, nehasnovit, herceg, išpan, kinč, kip, kotar* (kerület, járás, Bezirk), *mentovati, mertuk, pajtaš, sara* (csizmaszár), *šantav, šereg, teret, teretan, varoš*. L. IV.-BR.

* * *

KRAJACSEVICSNAK purizmusra való törekvése azonban — úgy látszik — csak a még meg nem honosodott idegen szótövek kerülésében érvényesül: szóképzésben, szóösszetételben, szóvonzatban és más kifejezések alkotásában már a magyar mintának követése érezhető, mint a hogy magyar mintát ezen tekintetben PERGOSICS is követett, főleg a jogi és közigazgatási életre vonatkozó műkifejezésekben. VERES BALÁZS, VERBÖCZY magyar fordítója («Magyar Decretom, kit WERES BALAS a deakbol tudni illyk

a' WERBEWCZY ISTWAN Decretomabol, melyet tripartitomnak neveznek, Magyarra fordítot... Debrecenbe nyomtatott Raphael hoffhalter által MDLXV.) kifejezésének szigorú követését éreztük PERGOSICSNAK pl. ezen kitételeiben:

birfaski lyszt II. 59 — *byrsag lewel* (litteræ judiciales),
czymerni lyszt I. 6 — *czymerekrewl walo lewel* (insignia nobilitaria),

czyele pameti I. 124. 4. — *epp elmejewk* (sanæ mentis)
dole posztaui summe I. 60. 7 — a' *fommath le tezy* (deponere)
dolnyi peruff, ghorni peruff II. 24 — *al peres, fel peres* (actor, in causam attractus)

duffno poznanie III. 21. 4 — *lewky esmereth* (conscientia)
ghora vynna I. 133. 45 — *szewlew hegy* (promontorium)
ghore vzeti pieneze I. 82. 3 — a' *pynzth fel wenny* (pecuniam recipere)

ghofzpoda velika I. 2. 1 — *ghofzpoda zaszauna* I. 21 —
nagh-wrak, szazlos wrak (magnates)

ghuszka II. 30 — *lwdas* (perjurus)
hysniczi I. 110, — *hytvo* I. 106 — *hazas emberek, hazsagh* (matrimonium)

ghraczke megye sztol I. 14 — *warmegye szeke* (sedes iudicaria comitatus)

opprauliane kotaarno I. 78. 7. — *hatar igazgatas* (rectificatio metarum)

ochin zziin I. 14. 5 — *attjafy* (frater)
tudomana szlusenie II. 26. 5. — *tudomannak szolgaltatafa* (inquisitio)

walluwani lyszt I. 35, II. 35 — *walo lewel, wallasztetel lewel* (litteræ fassionales)

vallouati kuaar I. 87. 3 — *kart wallani* (damnum pati)
varaff poliszki II. 76. 3 — *mezew waras* (oppidum)

wekouechina I. 25, I. 60. 10 — *wrekfyy* (hæreditas); *wekuechnogha vallouania vchiniti* I. 91 — *wrewkke walo wallafokat tenni vun vallouati grieh* el. 16. 4. — (nem lefordított szöveg; delictum confiteri, a bűnt kivallani)

vun zbyranie dachie I. 93. — *az adonak kij szedese* (tributaria exactio)

zauzek I. 20. 4, *zauzanie* I. 27. 3. — *kwetes* (contractus);
na ueke zauzati I. 58. 1 — *wrewkbë el kwethny*

zlamenno ruho (< znamenno) I. 67. 2 — *iegrwha* (dotatitium)*)

*) I. KADLEC: Pergošić XXXVI—XLI. és Речник; FANCEV: Archiv XXXIII. 21—22. l.

KADLEC szerint nem szabad ezeket a hungarizmusokat mind PERGOSICSnak tulajdonítanunk; jó részük a XVI. század közepe táján már általános keletű lehetett, hiszen VRAMECZ is, kinek Krónikája nem érezteti PERGOSICS hatását, használja pl. a következő kifejezéseket: *ochin szün, posnanié dufse, dole vrechí* (a *dole posztani* értelmében), *hísnik, hístvo*; más kaj-nyelvjárású emlékekben is találjuk pl. a következőket: *graczká megya, ochin szün, uekouechina, dolnyi perufs, gorni perufs*.

A PETRETICS kiadta evangéliumok hungarizmusai közt is sok az olyan, melylyel már régibb emlékekben is találkozunk.

Kaj-nyelvjárásai többől és kaj-horvát képzővel alkotott szókban érezzük a magyar kifejezés mintáját vagy a magyar szó hatását pl. a következőknél:

jakost (virtus; *jak* = erős; KÁLDI a *virtus*-t *erő*-vel fordítja; KÁROLYINÁL: *hatalmasság*; KÁLDI eljárása készítette a fordítót arra, hogy a latin szót elemezve, *jakost*-tal fordítsa) 18, 135, 146, 159; Arfze búdu gibale *ídkozti* nebézke, 3 — K. 979: az egek *erei* megindulának — Luc. XXI. 26: *uirtutes cœlorum* — B. 1: *kriposti* nebezke; *jákozt* snyega vun zhágyafe 171 — K. 958: *erő* mégyen vala ki ő belőle — Luc. VI. 19: *uirtus* — V. 167: *kréposzt* — B. 172: *kripost*

HABD: *jakoszt* = fortitudo, robur; BELL. a *jakoszt* synonymái közt említi a *hrabrenoszt*-ot is = animi robur; JAMBR.: *virtus* = *kréposzt*; Ak.Rj.: *jakost* a *ddd* alatt említi a szónak ezen jelentését. *nazoci* (oko 'szem; személyesen, incoram, personaliter'): 72; Vnogi... od... Christufevoga... vu Oltarzkom Sakramentu *nazocsi* bitje... nikay niti znaju; el.

PERG. II. 16. 3: *zochi* — VERES: *szemjél szerynt*; BELL.: *nazochi, na ochi* = ad oculos, in præsentia, incoram.

A mai horvátban is: *nàzočan* = præsens, Iv. Br.

skvarjati', skvarenje (kárhozzatni; kárhozzatás; a magyar szóhoz hasonlóan a *kár* = *kvar* főnévből alkotott ige és elvont cselekvést jelentő főnév): 80, 277, náyte *zkvárjati*, i nebudete *zkvárjeni* — K. 959: ne *kárhozzatfatok*, és nem *kárhozzatattok* — Luc. VI. 37: nolite *condemnare*, et non *condemnabimini* — B. 122: ne htite *osujevati* i ne budete *osujeni*; nyega prédafse veliki Popi... na *zkvárenje* szmertí 66 — K. 983: adták ötet a' fő-papok... a' halálnak *kárhozzatására* — Luc. XXIV. 20:... in *damnationem* mortis — V. 47: na *obszűdyenye* — B. 104: na *osujenje*.

Az Ak.Rj. szerint a szó ezen jelentése a XVIII. sz.-ban jelentkezik; pedig már PERG. is így használja: I. 86. 2, I. 19. 1, I. 81; HABD., BELL.

smožnost (potestas, hatalom; 12. l. *mócs*; e helyett azonban inkább a latin és a magyar kifejezés mintájára a *-tas* és az *-alom*, *-elem*-nek megfelelő képzővel alkotott szót használja) 3, 86, 118, 142; Szin clovécsi ima *zmofnofzt* . . . odpúcsati grehe, 117 — K. 908; az ember fiának *hatalma* vagon . . . a' bűnök meg-boclátására — Matth. IX. 16: . . . habet *potestatem*. — V. 95: *oblast* — B. 140: *oblast*

HABD.: *moch* *potentia*, *potestas*; BELL. *zmofnofzt*, *moguch-nofzt*; JAMBR.: *mòch*, *zmofnofzt*

tečaj (stadium; ennek kifejezésére használja K. PÁZMÁNY-nak egyik nagyon kedvelt szavát: *futamati*, *futamatnyi*; fordítónk a magyar szó mintájára használ a *tečem* = *futok* igéből alkotott elvont főnevet): Dvã zmegy Vuclfenikov Jefuleveh idéhota on iziti den vu kaftel, koteri na fezt defzet *tečajév* dalko béfse od Jerufalema, 65 — K. 983: ketten ő közzülők azon nap mennek vala egy . . . kaftélyba, melly hatvan *futamatnyi* földön vala J.-tól — Luc. XXIV. 13: in spatio stadiorum sexaginta *stadiorum* — V. 46: *tečajév* — B. 104: oko sedam *mil*; BELL.: *techaj* *cursus*. *techem* *curro*; JAMBR.

se veseliti, *razveseliti*; *veselitelj* (consolari, Paracletus; vigasztalni, a vigasztaló; *vesel* 'víg' tőből alkotott ige és nomen agentis) 81, 83, 178; Rakel plácfucsi lzine lzvoje: i néfze hotela *razveseliti*, 17 — K. 902: R. firatván fiait . . . nem akart *meg-vigasztaltatni* — Matth. II. 18: . . . *consolari* — V. 192: *razveseliti se* — B. 12: *se utišiti*; ako ne odídem, *Veszelitel* ne pride kvam, '75: — K. 1003: ha el nem megyek, a' *Vigasztaló* nem jó hozzátok — Joann. XVI. 7: *Paracletus* — V. 54: *Razveszelitel* — B. 111: *duh od utišenja*;

HABD., BELL., JAMBR.

A magyar mintát követi fordítónk a kölcsönösség kifejezésében, szószerint lefordítva az *egymás* elemeit: 11, 60, 65, 74; Ova vam zapovédam, da *jeden drugoga* lyubíte, 176 — K. 1002: Ezeket parancholom néktek, hogy fzeréffétek *egy-mást* — Joann. XV. 17: ut diligatis *inuičem* — V. 178: dasze lyubéte *med vami* — B. 166: *meju sobom*; I one dva pripovédahota *jeden drugomu* 65 — K. 983: És ők szólnak vala *egy-mással* — Luc. XXIV. 14: . . . loquabantur *ad inuičem* — V. 46: *med szobum* — B. 104: *meju sobom*

A gen. partitivusnak megfelelő *unus ex, de, quidam ex, de*

visszaadásában nem követi a latin, hanem a magyar kifejezést: 6, 33, 44, 53, 54. stb. *néki zmeg Farifaeufsev*, 161 — K. 960: *némelly a' F-ok között* — Luc. VII. 36: *quidam de Ph.* — V. 157: *nekoj Fariseush* — B. 65. *niki Pharizej*; *jeden zmeg szlúg*, 54 — K. 1005. *egy a' Fð-pap szolgái között* — Joann. XVIII. 26: *unus ex seruis* — V. 124: *jeden szmed szlusbenikov* — B. 87: *jedan od slug*; *dva zmegy szvoich vucfenikov* — K. 910: *kettőt a tanítványai között* — Matth. XI. 2: *duos de discipulis* — V. 3: *dva z-med Vuchenikov* — B. 2. *dva od . . . učenikof*

Néhány összetételben, jelzős kifejezésben, terminusban feltűnően jelentkezik a megfelelő magyar kifejezés hatása:

od dati (od- 'től, -től, el'; *dati* 'adni; vendere'); 103, 127, *oddá víza*, *kotera ima*, 182 — K. 913: *el-adá* mind a' mie volt — Matth. XIII. 46: *uendidit omnia* — V. 160: *prodá*, B. 175: *proda*.

PERG. III. 30. 8: *oddanie* — VERES: *el adas* (venditio); I. 21. 4: *odda szuoiu kerv* — Weer *arwlaft* tezen, HABB., BELL., JAMBR., PLET.

pismoznaneč (scriba, írástudó), 21; *ovo néki zmegy Pifzmoznánečev* rekofse szami vu szebe, 117 — K. 907: *íme némellyek az Írás-tudók közül módának magokbá* — Matth. IX. 3: *quidam de scribis* — V. 94: . . . *z-med Piszcečev* — B. 140: *niki od pisac*

A *scriba*, *írás-tudó* kifejezést evangéliumunk sokszor a német kifejezéshez közeledő módon adja vissza: *u Pifzm vucfen*, 13; v. ö. *u pravde vucfen*, 15, 107; *Pravdevucfen* 114; ez utóbbi teljesen megfelel a *rechtsgelehrten*-nek.

dačni penez (adópenz; numisma census): Pokafetemi *dačni penez*, 125 — K. 922: *Mutafsátok-meg nékem az adópenzt* — Matth. XXII. 19: . . . *numisma census* — V. 102: *peneza dáčnoga* — B. 143: *dohodni pinez*.

Arch. XXXIII. 41.

figovo drvo (ficulnea, fügefafa): Vigyte *figovo drvo*, 3 — K. 979: *Lálsátok a' fügefát* — Luc. XXI. 29: *ficulneam* — V. 2: *Figovo*, y *víze drévje* — B. 1: *smokvu*.

Szószerint fordítja le KRAJACSEVICŠ a *crux*-nak megfelelő *keresztfa* kifejezést is:

križno drvo, 264, 296; *Ovje Jefus za nalz muke terpel, i na krišno drévlje szmert podjel*, 217.

križno aldov (keresztáldozat): Bóg szi bil na *krišnom Aldove*, 207.

otec duhovni, pastir duhovni (lelki atya, lelki

pásztor): zповédamfze i tebe, *Otecz duhovni* 253; poftuy *Otcze duhovne*, 223; Popévke... *Partirom duhovnem*... zprávyene, 187.

HABD. és BELL.: *otecz duhovni* 'pater spiritualis'; BELL.: *pařtir duhovni* 'Priesters'; *pastir duřni* 'Seelenhirt', PLET.

řtuřbeni tovaruř (conservus, szolgatárs), 123, 157; pocfne vraduvati řzvoje *řzluřbene tovaruře* 157 — K. 925: verni kezdi a' *řzolga-társait* — Matth. XXIV. 49: ... *conseruos suos* — V. 100: *zkupszluřbenik*, B. 142: *tovariř*

HABD., BELL., JAMBR.: *řzkup-řzluřga* (a latin kifejezés szó-řzerinti fordítása).

řunčeni řhod, *řunčeni řahod* (oriens, occidens: napkelet, napnyugat), 20, 21, 22, 27; oblezk izhágya od *řzuncfenoga řhoda*, telze káfe do *řzuncfenoga řáhoda*, 128 — K. 925: a' villámlás ki-mégyen *Nap-keletről*, és fel-tetřzik *Nap-nyúgatig* — Matth. XXIV. 27: ... *ab oriente* ... *in occidentem* — V. 105: od *Izhoda* — do *Zahoda* — RAŇ. *) 303: od *řtoka* ... do *řapadi*

Arch. XXXIII. 44., 46., 47, VRAMECZ krónikájából, HABD., BELL., JAMBR., PLET.

řtol řremenjbe (váltóasztal): zakay adda nefzi dál mojev penéz na *řtol řremenjbe?* 169 — K. 976: miért nem adtad az én pénzemet a' *pénz-váltó ařzatra?* — Luc. XIX. 23: *quare non dedisti pecuniam meam ad mensam?* — V. 165: na *terřtvo*.

řveta mati crkva (ecclesia, anyaszentegyház): vu ko-terem dvojem vremene *řveta Mati Cřirkva* řzvádbe řzluřiti prepováda, el. c.

BELL. — A kifejezést V. is használja 208. l.: Vsze řzvětke, od *řzvěte Matere Cřirkve* napravlyene marlivo řzvětí. (Az anyaszentegyház 1. parancsolata.)

Különös figyelemre méltó néhány igekötőnek használata.

FANCEV a XVI. és XVII. századi kaj-nyelvjárás emlékek ismertetésében (Arch. XXXIII. 47.) kiemeli: «Kurz wollen wir hier die bekannte pleonastische Bildung des Kajkavischen erwähnen, wo die Bedeutung eines Verbums oder eines Verbal-substantivums nach deutschem Vorbilde durch ein überflüssiges Adverbium näher praezisiert wird. Die Adverbia, die in solcher Anwendung vorkommen, sind die folgenden:

dole (*zleřti, treći, vreći, pařti, polořiti, obriřavati*),
gore (*zastopiti, zastoplenje, ziti, vřtati, vřtajanje, na nebo pořestek*)

*) Zadarski i Rańinin Lectionar; za řtampu priredio MILAN REŠE-TAR. U Zagrebu 1894. 254. l.

nazad, nazaj (povrnuti, povraćati, zvrnuti, vrnuti se),
noter, nuter (vlesti, pojti, idenje),
protiv (govoriti, psuvati, vstati),
skupa (spraviti, sklopiti),
vun (goniti, tirati, zegnati, spaditi, potirati, zlieći),
vunka (ziti) u. s. w.»

Igaz, hogy mindezen igekötőnek a németben hangsúlyos adverbiumok (*ab* v. *nieder*, *auf* v. *ober*, *zurück* v. *hinter*, *ein*, *gegen* v. *entgegen*, *zusammen*, *aus*) felelnek meg, de az ezeknek használatában jelentkező pleonazmust a kaj-nyelvjárásban nem szabad csupán a német adverbium hatásának tulajdonítanunk, sőt nagyobb mérvben érvényesül itt a magyar nyelv befolyása, mely PERGOSICS korában, de még PETRETICS idejében is erősebb volt a német nyelvénél. Hiszen legsűrűbben mutatkozik ez a jelenség éppen azoknál az íróknál, kik magyarból fordítanak s egybevetve a fordítást a lefordított szöveggel, rendszerint megtaláljuk a magyarban a megfelelő igekötőt, melyet írónk — bizonyára azért, mert még külön határozószónak érzik — még nem írnak teljesen egybe az igéjével, ha közvetlenül előtte is áll. A magyarban is jóval súlyosabb szó ez, mint a szláv adverbium, mely teljesen egybe szokott olvadni igéjével.

Ha pl. PERGOSICS-nál nézzük ezen adverbiumokat, VERES-nél következetesen meg fogjuk találni a neki megfelelő igekötőt, de a kifejezés nem lesz mindig olyan, hogy a megfelelő német kitételben is meglenne a megfelelő adverbium.

Itt csak néhány példára szorítkozunk:

fumme dole nepofztavi, I. 60. 7 — a' sommat *le* nem tezy (niederlegen),

ghore pouiedani, I. 4. 1. — *feljeweł* meg vagyön *irwan*,
koteri bi ghore ufztal I. 14. 2 — ha *ky uylwan fel emely*
 magat (sich erheben, aufstehen, Aufstand)

ghore vzeti pieneze, I. 82. 3 — a *pynzt fel vennij* (aufnehmen),

zalofnogha lyfzta maffu bude . . . napreğ dati, II. 20. 2 —
 az *fzalogos levelnek maffat . . . elew adhattya* (vorlegen)

on neki *fztary lyfzt napred donefze*, I. 82. 8. — *walamj*
 regy leweleth *hoz elew* (vorlegen?)

boiazen, nazlobolzt . . . nazai verghfsi . . . II. 28 — félelmet,
gyewlelfyget . . . hatra wethwen . . .

nazad uzeęti, I. 61. 4 — *hatra wennij* (zurücknehmen)

nazad ofztaniufsi, III. 10. 2 — hatra hagywan (hinterlassen) *more van zimyenia zurechi*, I. 68 — az iozagnak wrafagabol *ky wethety*,
uan pouedati Sentenciu I. 31. 1 — az fentencianak *ky mondafa*,
vun nazuesztiti sze, I. 107. — *kj ielentetik*,
vun zbyranie dachie, II. 9. 3 — az adonak *ky szedefe*,
vnuter danie lifztno, I. 77 — *lewel be adas* (einreichen),
Zvoonifze szuedoki ... *vnuter nepryemliuu*, III. 12 —
 Kjúewl ualo tanok *be nem wetethnek* stb.

Hasonlóképpen pontos megfelelést találunk, ha a PETRETICS kiadta evangéliumokat a KÁLDI-féle szöveggel egybevetjük, vagy az előszó és az «Appendices» ide tartozó kifejezéseit lefordítjuk. Itt is csak szemelvényekre szorítkozva, kiemeljük a következőket:

dole:

Ovoje kruh, kije *iz neba dole dofsel*, 87 — K. 991: Ez a kenyér, melly *az égből szállott-alá* — Joann. VI. 59: ... *ex coelo descendit* — V. 67: *iz Neba dolé je ztupil* — B. 123: *szlial s neba*; Néki cflovek od Jerufalēa *idéjse dole* vu Jeriko, 108 — K. 965: Egy ember *alá-méggyen* vala Jerufalemből Jerikóba — Luc. X. 30: *descendit* — V. 84: *ishel je ... dolé* — B. 131: *shojaše Zakæus*, *fsetuy zlezi dole*, 132 — K. 976: Z. *fietve szállly-alá* — Luc. XIX. 5: *descende* — V. 107: *izidi dole* — B. 176: *szlizi*; u. igy 24, 26, 105, 120 stb;

náydofe Dete ... i *dole poklekszi* molifse nyega, 22 — K. 902: meg-találtak a' gyermeket és *le-borulván* imádák őtet — Matth. II. 11: *procidentes* — V. 16: *poklekshi* — B. 14. *padši na kolene*; egy helyen érezhető, hogy a fordító előtt a *le-borul* kifejezés lebeg, noha K. mást használ: Vuclfeniki *odpadofse dole na licze* szvoje, 165 — K. 917: a tanítványok *orczájokra efé-nek* — Matth. XVII. 6: *discipuli ceciderunt in faciem* — V. 35: *opali jeszu na licze* szvoje; BELL. *opadam, dole opadam* = *procido*; *vlézfi* vu hifu Farifæufsevu, *szede dole*, 161 — K. 960: bé-menvén a F. házába, *le-telepedék* — Luc. VII. 36: *discubuit* — V. 157: *szélje k'-ztolu* — B. 65: *sede blagovati*;

profzifze Pilatufa, *dabifze poterle* száre nyihove *tebifze dole vzeli*, 62 — K. 1007: kérék P.-t, hogy meg-töretnének azoknak szárai és *le-vétetnének* — Joann. XIX. 32: *tollerentur* — V. 100: *dabi sze dole zneli* — B. 89: *da bi se sneli*;

gore:

Dva cfloveka *poydozta gore* vu Czirkvu, 104 — K. 975: Két ember *méne-fel a' templomba* — Luc. VIII. 10. *ascenderunt* — V. 80: szű *zaskli* — B. 129: *uzidoše*; hasonlóképen 9, 22, 36, 154. l.; a kifejezést említik HABB. és BELL. is;

kačse budu *gore jemali*, 80 — K. 950: kigyókat *vésznek fel* — Marc. XVI. 18: *serpentes tollerent* — V. 59:... *budu pretiravali* — B. 114: *če vazimati*;

gore szede ki mertev béfse, 113 — K. 960: *fel-üle a' ki meg-hólt vala* — Luc. VII. 15: *resedit* — V. 90: *szélszi je* — B. 58: *usta i sede*; u. így 2, 113, 115. l.;

Szin Cflovécsi od mrtveh *gore... ztáne*, 165 — K. 917: az ember fia halottaiból *fel... támad* — Matth. XVII. 9: *resurgat* — V. 35: *ztáne* — B. 35: *uskrsne*;

ztánete gore, telze neboyte, 165 — K. 917: *Kellyetek-fel*, és ne félyetek — Matth. XVII. 7: *Surgite* — V. 35: *ztanete sze* — B. 35: *ustanite*; u. így: 5, 16, 17, 20, 22 stb. l.; a kifejezést említi HABD. és BELL. is.

poymdu... na gore ztánjenje fitka, 180 — K. 989: *jőnek... az életnek fel-támadására* — Joann. V. 29: *in resurrectionem* — V. 180: *na goré ztanjanye* — B. 182: u. *uskrsnutje*; HABD., BELL.;

od zemlye *gore zvışen* búdem, 172 — K. 999: *fel-magafzaltatom a' földről* — Joann. XII. 32: *exaltatus* — V. 173: *izvışen* — B. 161: *uzvışen*;

n a z a g j:

Idem nazágy vu hifu moju, 42 — K. 967: *Viszfa-térek az én házamba* — Luc. XI. 24: *Revertar* — V. 37: *Povernemsze* — B. 43: *povratiti eu se*;

gdabilze nazágy povracfali, oza *dète Jesus vu Jerufaleme*, 23 — K. 954: *midőn vizsfa-térnének*, el-marada a' gyermek J. — Luc. II. 43: *cum redirent* — V. 18: *povernulisze jeszu* — B. 15: *vrácahu se*; u. így 110, 168. l.

o k o l o:

neprijateli... okolo vze mu tebe, 103 — K. 997: *ellenfégid kőrnnyıl-fognak téged* — Luc. XIX. 43: *circumdabunt te* — V. 80: *obztréju tebe* — B. 128: *obastru tebe*;

s k u p a:

zkúpa zpravivsi vze Poglavnike popovzke, 21 — K. 902: *őszve gyűjtén mind a' Papi fejedelmeket* — Matth. II. 4: *congregans* — V. 15: *zkupzravivshi* — B. 14: *zkupivsi*; u. így 14, 21, 68, 129. l.; a kifejezést említi BELL. is;

v u n:

vun izide ov glazf po vze one zemlyé, 127 — K. 908: *e' hír ki-méne egézs a' földre* — Matth. IX. 26: *exiit fama* — V. 104: *izishelje* — B. 143: *izide*;

Hocfesli da idemo tega *vum zberamo?* 30 — K. 913: *Akarod-e, el-megyünk és ki-szedgyük azokat?* — Matth. XIII. 28:... *colligimus* — V. 25: *poberemo* — B. 19: *pojdemo poguliti*;

vun na zemlyu zlékfi ládje... 97 — K. 957 *ki-vonyván a' földre a' hajókat... — Luc. V. 11: subductis nauibus* —

V. 72: *povleknuvshi lādje* — B. 125: *povezoše plavce*; BELL.: *van zlechem 'educō'*;

ako tvoje oko zpacljuje tebe, *zpehnije vun*, 175 — K. 917: ha a' *szemed meg-botránkoztat téged, vájd-ki azt* — Matth. XVIII. 9: *erue eum* — V. 171: *zpehni nye* — B. 126: *iznemiga*;

vnuter:

vnuter idícsi vu grob... 64 — K. 950: *bé-menvén a' koporfóba*... — Marc. XVI. 5; *introeuntes in monumentum* — V. 45: *ztuplyujúche vu grob* — B. 103: *ulizše u greb*; u. így 22, 43, 58, 64, 86 stb. l.; a kifejezést említi BELL. is;

gdabi *vnuter nefzli Dete Jefusa Roditeli nyegovi*... 143 — K. 953: *mikor bé-vinnék a' gyermek J-t az ő szülei*... — Luc. II. 27: *cum inducerunt puerum* — V. 136: *kadbi doneszli* — B. 149: *uvojahu*.

Ime BELLOSTENECZnek a kifejezéseket gazdagon felkaroló «Gazophylacium»-a (1740) már kevés ily pleonazmust regisztrál és VRHOVACZ, bár sok tekintetben még nagyon érezteti a PETRETICS kiadta evangélium hatását, jóval ritkábban használja a pleonazmust okozó adverbiumokat, pedig a XVII. századtól kezdve a német nyelv hatása a kaj-nyelvjárásban egyre erősödik. Ez a körülmény is indokolja, hogy itt inkább a magyar nyelv hatását keressük, ezen kifejezéseket inkább hungarizmusoknak tekintjük, mintsem germanizmusoknak.

Arra, hogy mily erős volt a magyar nyelv hatása az evangéliumok fordítójára, vall az a körülmény is, hogy olyankor is használ ily adverbiumot és a *meg*-nek megfelelően a *na*-t, mikor megfelelőjét KÁLDI fordításában nem találta, holott bátran ott lehetne. Ily helyek pl.:

Peter *opade dole pred kolena Jefuseva*, 96 — K. 957: P. a' J. térdeihez *borula* (mondhatná: *le-borula*...) — Luc. V. 8: *procidit* — V. 72: *opal je* — B. 125: *pade*

Nehasznovitoga *szluga zverzete vun vu tmicze zvúnke*, 137 — K. 926: a' *haszontalan szolgát vessétek* a külső fetétfégre (vessétek ki).

Vu *Pravde kayje napiszano?* 107 — KÁLDI 965: A' *törvényben mi vagyok írva?* — KÁROLYI: A' *törvényben mi vagyok meg-írva?* — Luc. X. 26: *quid scriptum est?*

Napiszanoje: Ne *five clovek lzamem kruhom*, 38 — KÁLDI 903: *írva* vagyon — KÁROLYI: *Meg* vagyon *írva*: Nem csak kenyérral él az ember — Matth. IV. 4: *Scriptum est*.

Helyenként a szóvonzatban érezhető a magyar kifejezés hatása:

smilujti se — nad (misereri alicuius, könyörölni valakin): *Szmiluvavsfisze* Gozpon *nad onem szlugum*... 122 — K. 918: *Könyörülvén* pedig az *Úr azon a' szolgán*... — Matth. XVII. 27: *Misertus*... *serui illius* — V. 100: *Szmilu-jüchisze*... *szlùgi onomu* — RAÑ. 297. *Smilova se*... *sluzi onomuj*; BELL.: *szmiluvatisze zvrhu pajdassev*;

visi — u (pendet in, függ vmiben; latinizmus magyar közvetítéssel): *Vu ovéh dveh zapovedéh vífzi vřza Právda*, 116 — K. 923: *E' két parancholatban függ* az egélz törvény — Matth. XXII. 40: *In his duobus mandatis universa lex pendet* — V. 93: *zadersávsze* — B. 134: *stoji*

visi — od (függ vmitől; a német kifejezés magyar közvetítéssel): *Mertva cfloveka nafzleduju na veke řzáma dela, zla i dobra; od koterik vífzi vekivecni ztalis dober i zel drugoga řzvéta*, 293 (BELL. a *pendeo* vonzatainak kifejezésére figyelemre méltó idiotismusokat ajánl);

řivi — čim (uti aliqua re, él valamivel): Szveti Evangeliumi, *koteremi řzvéta Czirkva Zagrebecska Szlovenzka okolu godifesa po Nedelye te řzvetke five*, címclap: PERG. I. 14. 3: *kriuim řiřztom ochiueřzto nu praude řivvu* — VERES: *hamijs lewellel tewrřwřnben nřlwan eel*; I. 9. 5: *Plemenit cflouek ufzákim řzuoym imyeniem*... *řzlobodno more řyueti* — VERES: *A nemes*... *minden iozagawal řzabadon řlheth*.

Egyéb a magyarra feltűnően emlékeztető kifejezések evangéliumunkban még:

dobro rano (KÁLDI magyaros kifejezésének szószerinti fordítása): *zelselje dobrò rano delavezev naymit vu vinograd řzvoj*, 32 — K. 919: *jò reggel ki-méne mivefeket fogadni az ő szőlőjébe* — Matth. XX. 1: *primo mane* — V. 27. *z-pochetka jutra* — B. 19: *u jutro rano*;

konec metnuti (véget vetni): *Szmert vřzemu dobru i zlu ovoga řzvéta konecz mecřse i polafe*, 283.

na pamet vřzeti (észrevenni): *ozta déte řesus vu řerufaleme, i ne vřzřse na pamet Roditeli nyegovi*, 23 — K. 954: *el-marada a' gyermek J. J.-ben és eřzekbe nem vevék a' řzüléi* — Luc. II. 43: *non cognouerunt* — V. 17: *nészu řzapřili* — B. 15: *ne znahu*;

pařku nositi (gondot viselni): *na řzvoju dufsu dobru pařku nořze* 246; *dúfen jeřzě*... *pařku nořziti na duhovni návuk*, el.; Arch. XXXIII. 22; PERG. I. 55. 1: *pařku nořziti* — VERES: *gondot wyřselnj*; I. 55. 2: *pařske nořffenie* — VERES: *gond wyřseles*.

pred — dati (valaki elé adni): *govorimo... onak i onemi recsmi, kemije lsvéto Pifzmo i Czirkva Katolicsanzka pred nafz dajz, el.*

spuni se vrieme (eltelik az idő; *pun* = tele, plenus): *zpunito besze ofzem dnih, 19 — K. 953: el-telék nyolcz nap — Luc. II. 21: consummati sunt dies octo — V. 14: zpunitosze je... — B. 13: svršice se;*

tojeto (azaz, scilicet): Leto dvanatezte Mefceczév, petdefzet i dva tizedna i jeden den ima, *tojeto* trizto lzeztdefzét i pet dnih i blizu fzezt ór, el.; *PERG. I. 23: toie tuo — VERES: azaz; HÁBD., BELL.*

veliko (nagyon, valde, sehr): *veliko hasznovito, 260.*

visoko hválati (magasztalni): *z-velikem glálfzom vizkoko hvalecsi Boga, 110 — K. 974: nagy szóval magasztalván az Istent — Luc. XVII. 15: magnificans — V. 87: dichèchi — B. 131: velicajuci*

vu oči vreci (szemére vetni) *fivem... prez velikoga greha, kogabimi gde mogel zpogoniti i vu ocsi vercsi, el:*

v ruke dati (tradere, kezébe adni), 135, 145; Dabi ov nebil hudodélnik, nebitiga bili *vrúke dáli, 55 — K. 1005: Ha ez gonofz-tevő nem vólna, nem ádtuk volna ötet kezedbe — Joann. XVIII. 30: non tradidissimus — V. 125 és B. 88: nebiga bili predáli:*

vršiti rječ (sermones conferre; szót, beszédet forgatni); *Kakovefzu te récsi, kotere megy vami veršite? — 66. K. 983; Michoda bešzédék ezek, mellyeket köztetek forgattok? — Luc. XXIV. 17: sermones... confertis — V. 47: recsi... imate — B. 104: raskladete;*

zadosta včniti (satisfacere, genugtun, eleget tenni; latinismus magyar közvetítéssel): *Cfimti adda hocfemo zadozta včfiniti? 190. — JAMBR.*

za uman priemjeti (in vacuum, frustra assumere; hiába venni; latinismus magyar közvetítéssel): *Ne priemlyi Imena tvéga Boga za uman! 222 — Isten nevét hiába ne vedd! — V. 207. a teljes kifejezés: Ne primi... zahman vu tvoju vuzta — Exodus XX. 7: Non assumes... in vacuum; assumserit... frustra; Arch. XXXIII. 46 idézi VRAMECZ krónikájából; MIKL. EtWb.: — manu.*

Ha a régi kaj-nyelvjárás emlékeinek további kiadása és ismertetése ezen hungarizmusok közül még többről ki fogja deríteni, hogy már KRAJACSEVICZ előtt is használatban voltak, bizonyára marad majd akkor is még szép számmal olyan, melyet tisztán a KÁLDI-féle szöveg hatásának kell tulajdonítanunk.

SZEGEDY REZSŐ.